

GLOSSZÁRIUM

- AËTIUS, Flavius Aëtius (390–454):** nyugatrómai császárság egyik legtehetségesebb katonai vezetője és politikusa. 390 körül született Durostorumban, a mai Bulgáriában. Ifjú éveinek egy részét a vízigótok, a másikat pedig a hunok között töltötte. 450-ben patríciusi rangot kapott, és ettől kezdve a katonai ügyek intézésében a döntő szó őt illette. 436-ban a hunok segítségével Galliában megsemmisítette a Burgundokat. Ez az esemény vált a Nibelung-ének történelmi hátterévé, amelyben Aëtius Attilával egybeötvöződve Etzel királyként él tovább. 451-ben ismét Galliában kellett hadakoznia, ezúttal azonban régi szövetségesei a hunok és egykori barátja, Attila ellen. 454-ben a ravennai udvarban összeesküvést szöttek ellene, és a féltékeny III. Valentinianus császár, egy fogadáson sajátkezüleg támadta meg, miután senki sem mert elsőnek kezét emelni rá.
- AKACÍROK, Nomád nép.** Attila korában valószínűleg a Káma folyó mentén éltek. A hunok igájukba hajtották őket, felettük Attila legidősebb fia, Ellák uralkodott. Nevüket a törökből származtatva „erdei embereket” jelent.
- ALÁNOK, Az iráni népek északi ágához tartozó nagy törzscsoport,** amely az Arál-tótól és a Kaukázustól északra levő vidék közötti területen élt. Miután a hunok legyőzték őket, egyes törzseik nyugatra vándoroltak a többiek viszont eredeti szállásterületükön maradtak. Lótenyésztéssel és földműveléssel foglalkoztak, kitűnő harcosok hírében álltak.
- AMBROSIUS, Teológus, egyházpolitikus, Milánó püspöke.** Előkelő családban született 333-ban. Irodalmilag nagyon művelt, jó szónok és mindenekfelett bátor ember volt. Jelentős művek szerzője.
- AMILZUROK, A hunok egyik törzsének a neve.** Tagjai a boiszkuszokkal együtt kiszakadtak a törzsszövetségből és a bizánciaknál kerestek menedéket. Attila visszakövetelte őket a császártól.
- AMMIANUS MARCELLINUS, A legjelentősebb későrómai történetíró,** 330-ban a kisázsiai Antiochiában született. Sikeres katonai karrier után írta meg a rómaiak történetét 96-tól 378-ig, a hadrianopolisi csatáig.

- ANATOLIUS**, Keletrómai politikus, aki több alkalommal tárgyalt a hunokkal, illetőleg Attilával. Két békekötés is fűződik a nevéhez.
- ARCADIUS**, Keletrómai császár, I. (Nagy) Theodosius császár fia, 337-ben Hispániában született és Konstantinápolyban 408-ban halt meg. 395-ben, apja halála után a kettéosztott birodalom keleti felét kapta. Nem volt tehetséges uralkodó, helyette mások irányították az ország politikáját. A gót Gaias buktatta meg, ami után egy ideig felesége Eudokszia kormányozott, míg utódjaként fia, II. Theodosius trónra nem lépett.
- ARDARICH**, A hunoknak alárendelt gepidák királya volt, Attila uralkodása idején a legodaadóbb embernek számított és Attilát hadjárataiba is elkísérte. Ennek ellenére, Attila halálát követően ő fogta össze a hunok ellen fellázadt népeket és törzseket, és alakította ki az úgynevezett gepida szövetséget, amelyik a Nedao folyó mellett legyőzte Attila fiainak seregét.
- ARIKÁN**, Attilának több felesége volt, akik között az első helyen Arikán vagy Réka állt. Három fiat szült: Ellákot, Dengiziket és Ernákot.
- ATHANARICH**, A nyugati vagy osztrogótok királya volt abban az időben, amikor a hunok kiszorították őket a Pontus vidékéről.
- ATTAKÁM**, Valószínűleg egy, a vezértörzsből származó előkelő hun személy neve, aki Attila belső reformjai miatt menekült bizánci területre. II. Theodosius Attakámot Mamával, egy hasonló származású és sorsú másik egyénnel együtt kiszolgáltatta Attilának, aki mindkettőjüket karóba húzatta.
- BALAMBÉR**, Az európai hunok első ismert fejedelme, akit csak Jordanes említ. Az ő vezérletével győzték le 374-ben a hunok a Volga és a Don között tanyázó alánokat, később pedig a keleti és a nyugati gótokat.
- BÉRIKOSZ**, Az Attilához legközelebb álló három személy egyike (Edekon, Eszlász és Bérikosz). Származásának kérdése még nincs tisztázva. Ha a germán változatot fogadjuk el (Werika), akkor neve alapján (óvó, védő) Attila testőrének tarthatjuk. Priszkosz szerint „Szkítiában (hun földön) sok falunak volt ura“.
- BOISZKUSZOK**, Lásd az Amilzurok címszó alatt.
- BURGUNDOK**, Skandináviából származó germán törzsek, amely Közép-Európán keresztül vándorolva Worms közelében telepedett le. 437-ben a nyugatrómaiak hun segítséggel megsemmisítő vereséget mértek rájuk (a Nibelung-ének történelmi háttere).
- CLAUDIANUS**, Claudius Claudianus, Stilicho és Honorius császár udvari költője. Kitűnő verseiben sok korabeli adatot is találni, amelyek értékes történelmi dokumentumokat jelentenek.

- CONSTANTIOLUS**, Bléda titkára, pannóniai származású írástudó római.
- CONSTANTIUS**, Galliai származású római, Attila környezetének egyik jeles tagja.
- CSÁNG KIEN**, Kínai miniszter és diplomata. Idősz. előtt 138-ban a jüe-csi néphez igyekezett amikor a hunok fogságába esett. Csak 10 év múlva szabadult ki, és jutott el céljához. Útjelentése Belső-Ázsia történetének egyik fontos forrása.
- DÁKOK**, Trák népcsoport, amely A Havasalföldön, Moldvában és Erdélyben élt. Földműveléssel és (kelta hatásra) bányászattal, illetve ércolvasztással foglalkozott. Az egyes törzseket időszámításunk előtt 60 körül Burebiszta egyesítette. Időszámításunk első évszázadának végén Decebalusz erős államot épített ki, de szembe találta magát az előretörő rómaiakkal. Traianus császár két hadjáratban győzte le őket, és országukat római tartománnyá degradálta. A vizigótok nyomására a rómaiak a III. század végén feladták Daciát, miután a dákoknak teljesen nyomon vesztett.
- DENGIZIK**, Attila három fia közül az egyik Arikán fiai közül a középső. Neve törökös hangzású, nagyon tüzezt jelent.
- EDIKA**, A szkírek királya Attila korában. Oresztész társaságában 448-ban követként Konstantinápolyban járt, amikor egy Attila ellen irányuló összeesküvésbe akarták bevonni. Edika árulta el Attilának a tervet.
- ELLÁK**, Attila legidősebb fia. Nevét egyesek a török jillak-ból (a fénylő), illetve illik-ből eredeztetik (herceg, illetve legelső).
- ERNÁK**, Attila legfiatalabb és egyben legkedvesebb fia. Ha a törökből eredeztetnénk nevét, akkor ifjú férfit jelentene (er=férfi+inak=ifjabb testvér).
- ESZKÁM**, Attila egyik feleségének az apja, tehát apósa. A hun előkelőségek azon csoportjába tartozott, akiket Attila nem száműzött a hatalom gyakorlásából.
- ESZLÁSZ**, Attila bizalmasai közül az egyetlen, akinek a neve már Rua korában is feltűnik. Származását nézve valószínűleg germán volt, akinek a neve a „megbecsülés”-re, „tiszteletadás”-ra vezethető vissza.
- FRANKOK**, Vegyes származású barbár csoport. Északi irányból már a III. században támadták a római Galliát. Jelentőségük akkor nőtt meg, amikor élükre a merovingok kerültek. Végül a Nagy Károly vezette frank birodalom vezető részét képezték.
- GEPIDÁK**, Germán törzs, a gótok nemzetségének egyik ága, amelynek őshazája Skandináviában volt. A III. században a Visztula folyó mellékén álló-

másoztak, végül a Kárpát-medencében, a Felső-Tisza vidékén, illetve Észak-Erdély területén telepedtek le. Az osztrogótok, akiket a hunok legyőztek, uraik parancsára leigázták a gepidákat, azzal, hogy megtarthatták szállásterületeiket és törzsi szervezetüket is. Attila korában Ardarich volt a királyuk, akinek a vezetésével Attila halála után megalakult a gepida szövetség, akik 454-ben legyőzték a hunok seregét. Ez után a Tisza egész hosszában megalakult az önálló gepida királyság, amely 568-ig létezett. Ekkor a keletről érkező avarok és a Dunántúlon letelepedett longobárdok szövetséges seregei megsemmisítő csapást mértek a gepidákra; államuk megszűnt, a nép elpusztult vagy felszívódott.

GÓG ÉS MAGÓG, A Biblia szerint Góg király – valószínűleg Gügész lidiai királynak felel meg – Izráel ellenségeinek vezére, aki azon a területen uralkodott, amelyet Magóg országának is neveztek (valószínűleg Kisázsiaiban). Góg, Isten és Izráel ellensége, aki „sok nap múlva, az esztendők végén” fog beavatkozni a történelembe és, aki Magóggal együtt vezeteti majd a Sátántól összegyűjtött sereget. A középkori legendák szerint Makedóniai Nagy Sándor Góg és Magóg népét a Kaukázus hegyei mögé zárta.

HERMANARICH, Az osztrogótok királya, aki kemény kézzel egyesített különböző törzseket és nemzeteket a mai Ukrajna és Oroszország területén. Uralkodása idején, 375-ben támadták meg népét a hunok. A döntő csatát betegesen vezette, amelynek végén öngyilkos lett.

HERULOK, Skandináviából származó germán törzs, amelyik délkeleti irányban vándorolt és 267-ben tűnt fel a Fekete-tenger mellékén. A IV. században legyőzték őket az osztrogótok, így kerültek velük együtt a hunok fennhatósága alá. Nevük jelentése szerint „urak” voltak. Egyébként kegyetlenségükről voltak ismertek és a legálnokabb, legrémesebb barbárok hírében álltak.

HONORIA, Justa Grata Honoria (425–455) Constantius nyugatrómai császár lánya, akit, hogy örökösöket ne hozhasson a világra, isteni rangra emeltek (Augusta), ami azt jelentette, hogy nem mehet férjhez. Egy Eugenius nevű magas rangú hivatalnokkal szőtt tiltott viszonya miatt Konstantinápolyban kolostorba zárták. Ő azonban felajánlotta a kezét Attilának, aki ezt el is fogadta, és vele együtt a birodalom felét is követelte magának. Honorriát ezért bátyja, III. Valentinianus örök fogságba vetette.

HONORIUS, Flavius Honorius (384–423), I. Theodosius császár fiatalabbik fia, aki a két részre osztott római birodalom nyugati felét kapta.

HYERONIMUS, Szent Jeromos egyházatya (331–420), a dalmáciai Stridonban született. Érett korában öt évet remeteségben töltött, és közben irodalom-

mal és tudományokkal foglalkozott. Egyebek között átvitotta a korábbi bibliafordítást. Írásai között sok történelmi tárgyú található.

ILLYRIA, Az ókorban Illyricumnak a Balkán-félsziget északnyugati részét, azt a részt nevezték, amelyen az illírek laktak. A rómaiaknak több hadjárat eredményeképpen sikerült meghódítani ezt a területet, azzal, hogy rövid ideig az Illyricumhoz tartozott a későbbi Pannónia területe is. Idővel Illyricum nevét Dalmatiával cserélték fel, bár a Szávától délre elterülő részeket hivatalosan továbbra is Illyricum néven tartották számon.

ITIMÁROK, Szakadár hun törzs.

JORDANES, Gót származású, romanizálódott írástudó, akit Cassiodorus, Athanarich kancellárja kért fel arra, hogy készítsen kivonatot az azóta elveszett *Gótok története* című munkájából. Ezt a munkát Jordanes 550-ben fejezte be. Ezután írt még egy munkát, amelyik a rómaiak történetével foglalkozik. Írásai a gótok és a hunok történetének legfontosabb forrásai közé tartoznak.

JÜE-CSI, Népcsoport, amelyik eredetileg a Hoang-Ho felső folyása vidékén élt, majd a II. század folyamán Észak-Afganisztán területére vándorolt. Ezt megelőzően a hunokkal komoly összetűzéseik voltak.

KELTÁK, A kelták, a „bátrak” őshazája a mai Bajorország, Morva- és Csehország területén volt. Onnan terjeszkedtek fegyverrel a kezükben nyugati, déli és délkeleti irányban. A mai Vajdaság területét az időszámításunk előtti IV. században érték el. Területeik legnagyobb részét később a rómaiak foglalták el. A rómaiak galloknak nevezték őket (Gallia a mai Franciaország, Galatia Kisázsiaiban).

KRÜSZÁFIOSZ (Krysaphios), II. Theodosius császár korában a legnagyobb hatalommal rendelkező miniszter. Összeesküvést szőtt Attila ellen, amelybe Vigilász, a testőrség főnöke, illetve Szkottász, Attila bizalmas embere volt beavatva.

LONGOBÁRDOK, Germán törzs. Nevük a „hosszú harci bárd”-ból vezethető le. Északról vándoroltak dél felé és a VI. század elején érték el a mai Alsó-Ausztriát, és ugyanazon század közepén Nyugat-Magyarországot (Pannóniát). 567-ben szöveteztek az avarokkal a gepidák ellen, akiket le is győztek. A gepidák helyére települő avarok elől 568-ban Észak-Itáliába, a mai Lombardiába vonultak.

LEÓ PÁPA, Az ókor legkiemelkedőbb pápáinak egyike. 452-ben Attilát térítette el szándékától, hogy megtámadja Rómát, 455-ben pedig a vandál Geiserichet.

- MAKSZIMINOSZ** (Maximinos), Előkelő bizánci főember. 448-ban ő vezette Hunniába azt a küldöttséget, amelynek a tagjai között – titkárként – ott volt Priszkosz Rhétor a történetíró, valamint a császári testőrség parancsnoka Vigilász is. Makszimosz nem tudta, hogy Vigilásznak az volt a szándéka, hogy megölje Attilát.
- MAMA**, Lásd az Attakám címszó alatt.
- MAO-TUN**, Az ázsiai hunok, a hiung-nuk legtehetségesebb és legeredményesebb uralkodója, aki apjától időszámításunk előtt 170-ben vette át erőszakkal a hatalmat. Uralkodása alatt sikerült neki egyesíteni Észak-Ázsia valamennyi nomád népét.
- MARKIANUS**, (Marcianos), Keletrómai császár, uralkodott 450-től 457-ig. Elődje, II. Theodosius alatt szenátor volt. A trónra Theodosius húga, Pulcheria segítette, aki később feleségül is ment hozzá.
- MOESIA**, Római tartomány, amely a Drina és a Fekete-tenger között terült el. Északon a Duna határolta, délen pedig a mai Macedóniáig, illetve Bulgária középső részéig terjedt. Eredetileg egy hasonló nevű trák törzs szállásterülete volt. Az időszámításunkat megelőző két utolsó évtizedben hajtották a rómaiak hatalmuk alá a harcias trákokat.
- MUNDZUK**, Attila apja, Oktár és Rua, a hun törzsszövetség vezetőinek testvére. Még egy negyedik testvéréről is tudomásunk van, akit Ajbarsnak (Holdpárducnak) hívtak. Mundzuk a törökben „gyöngyöt” jelent.
- NAGY SÁNDOR**, Macedónia uralkodója, akinek hadjáratai közül a keleti volt különösen jelentős, mert egész Belső-Ázsia történetére hatást gyakorolt. Időszámításunk előtt 356–323 között uralkodott.
- NOMUS**, Keletrómai diplomata, aki Anatoliusszal együtt 450-ben Attilánál járt.
- OKTÁR**, Attila nagybátyja, nagyfejedelem, Rua társuralkodója, a hun nagyhatalom egyik jelentős építője. 430-ban halt meg.
- OLÜMPIODOROSZ**, (Olympiodoros), előkelő bizánci diplomata, aki több ízben járt a hunok földjén és folytatott tárgyalásokat.
- ONEGÉSZIOSZ**, Attila legközelebbi munkatársa, mai értelemben véve miniszterelnöke és legbizalmasabb tanácsadója. Neve valószínűleg nem személynév, hanem méltóságnév, amelynek két magyarázata is van. Az egyik szerint hégésziosz-ból a görög „vezér”-ből vezethető le, de ha a germán, illetve a gót nyelvből indulunk ki, akkor a név értelmezése egészen más lesz – „a hatalom nyilának bírója” (tulajdonosa). Származását tekintve valószínűleg görög volt vagy elgörögösödött barbár.

ORESZTÉSZ (Orestes), Római származású kalandor, aki Pannóniából került a hunokhoz és fiatal korában Attila „titkára” volt. A hunok bukása után a nyugatrómai udvarban tűnt fel, és egy ideig a katonai főparancsnok tisztét is viselte. Puccsot szervezett és a császárt, Iulius Nepost Dalmáciába száműzte és helyébe fiatalkorú fiát, Romulust ültette. Később őt megölték, fiát száműzték.

OSZTROGÓTOK, A gótok germán nemzetség, amely neve szerint a „fénylő gót” törzs volt (Austrogoti). Skandináviából vándoroltak a II. század folyamán a Pontus vidékére. 200 körül oszlottak két részre, a keleti (osztrogótok) és nyugati (vízigótok) csoportra. Az osztrogótok a Dnyeszter és a Don között foglaltak helyet a korábbi szarmata területeken. A IV. század második felében királyuk, Hermanarich erős államszervezetet épített ki, 375-ben mégis legyőzték őket a hunok és vazallusaikká tették őket. A Nedao mellett lezajlott ütközet után a bizánciak jóvoltából Pannónia területén telepedtek le (455). Innen vonultak 489-ben Nagy Theoderich vezetésével Itáliába, ahol királyságot alapítottak, amely körülbelül 60 évig állt fenn. Utolsó uralkodójuk Teia volt, akit a bizánciak győztek le.

PANNÓNIA, Egykori római provincia, amely a mai Alsó-Ausztriát, a Dunántúlt, Szlovénia keleti részét, Szlavóniát és Szerémséget foglalta magában. Nevét a déli részén lakó illír őslakók Pannón nevű törzsétől kapta. A rómaiak időszámításunk kezdete táján fokozatosan foglalták el. Északi és keleti irányban körülbelül 700 km hosszúságban a Duna határolta, amelynek bal partján a markomannok, quadok, illetve szarmaták éltek. A II. században előbb két részre, a III. század végén pedig négy kisebb adminisztratív egységre osztották. A hunok előretörését követően egymás után germán törzsek telepedtek meg itt, 430 után a hunok kezébe került. Bukásuk után ismét germánok vetették meg lábukat rajta. Uralmuknak a VI. század végén az avarok vetettek véget.

PLUTÁRKOSZ (Plutarchos), Görög származású hivatalnok, író és történétíró, aki az I. század második felében és a II. század elején élt. Párhuzamos életrajzai a legismertebb művei közé tartoznak.

PLÜNTÁSZ (Plynthas), Előkelő származású bizánci diplomata. A Margum alatt lefolyt legmagasabb szintű tárgyalások alkalmával 435-ben ő vezette a keletrómai küldöttséget.

PONTUS, Az ókorban a görögök a Fekete-tengert Pontosz Eukszeniosznak nevezték (Pontus Euxinus). A Pontus később átvitt értelemben a tengert övező partokat jelentette, utóbb pedig már csak az északi partvidéket.

- PRISZKOSZ RHÉTOR** (Priscos Rhetor), Bizánci történetíró. 448-ban Makszimosz követségével járt a hunok földjén és Attila központi szállásán. Műve, amelyben élményeit leírta, csak töredékesen és az is csak átiratokban maradt meg. A többi bizánci íróhoz hasonlóan ő is felhasznált sablonzerű mintákat a barbár népek leírásában. Mindemellett munkája a hunok kutatásának egyik legfontosabb dokumentuma.
- QUADOK**, Germán törzs, amely a Duna bal partján a mai Szlovákia és Morvaország területén élt. Egyedül csak a szarmatákkal vagy markomannokkal szövetségbe több komoly hadjáratot folytatott a rómaiak ellen, és pusztították Pannónia területét. A hunok közeledtének hírére egy részük a vandálokkal nyugatra vonult, maradékuk pedig a hunok bukása után a longobárdokkal kötött szövetséget.
- RADAGAISUS**, Germán származású hadvezér, aki a hun támadások hatására felmorzsolódott csoportokat és néptöredékeket (elsősorban gótokat) megszervezte, és velük 405-ben Itáliára tört. Stilicho sebtében sereget szervezett, és hun segítséggel megsemmisítette Radagaisus seregét.
- RÉKA** l. Arikán
- ROMULUS**, Nyugatrómai diplomata, aki éppen abban az időben volt küldetésben Attila táborában, amikor Makszimosz küldöttsége is ott időzött.
- RUGIAK**, Germán törzs, amely a IV. század folyamán költözött le a keleti sztyeppére, ahol előbb az osztrogótok, majd a hunok uralma alá kerültek. A Nedao melletti csatában csak rugiak és szkírek egyes csoportjai maradtak Attila fiainak oldalán. A többiek Theoderich gótjaihoz csatlakoztak, majd nyomuk veszett.
- RUSTICUS**, Moesiai származású római írástudó, Attila egyik „titkára”.
- SINGIDUNUM**, A mai Belgrád, pontosabban a Kalimegdán helyén keletkezett kelta település neve, amely a római foglalás után megtartotta korábbi szerepe mellett korábbi nevét is.
- STILICHO**, Vandál származású római hadvezér, a nyugati birodalom egyik kormányzó régense. A IV. század közepe táján Pannóniában született, és impresszív katonai karriert futott be. A derék tábornoknak Rómában sok irigye volt; hazaárulással vádolták meg, és egykori védenca és veje, Honorius császár parancsára Ravennában kivégezték.
- SZARMATÁK**, A szkíta törzsszövetség felbomlása után kialakult iráni törzscsoport összefoglaló neve. Ez a csoport a Fekete-tengertől északra elterülő sztyeppeken és a Kászpi- meg az Aral-tó vidékén élt. Egyes törzsei, a jazigok és a roxolánok az I. illetve a III. század folyamán az Alföldre vándoroltak.

doroltak. Itt előbb a gótok szorították meg őket, majd a hunok alattvalói lettek, akiknek valószínűleg az ételmiszer-ellátásban voltak segítségükre. Utoljára az V. században említik őket.

SZEVILLAI IZIDOR, Egyházatya, akit a középkor legnagyobb iskolamesterének tartanak. Előkelő gót családból származott, egyházi pályafutását érsekként fejezte be. Óriási tudású ember volt, kitűnő szónok. Nagyon sokat írt, egyebek között egy világtörténet is fűződik a nevéhez.

SZKÍREK, Germán törzs, amelyik a Balti-tenger mellékéről a Fekete-tenger vidékére vándorolt. Onnan a gótokkal nyugatra vonult – egy ideig valószínűleg a mai Bácskában is időzött – végül Itáliában kötött ki. A szkír Odoaker volt az utolsó nyugatrómai uralkodók egyike.

SZKOTTÁSZ, Onegésziosz testvére. Valószínűleg görög vagy elgörögösödött barbár, Attila egyik bizalmasa. Nevéből ítélve mestere volt a nyilazásnak.

SZVÉBEK, Germán nemzetség. Egy ideig a Kárpát-medencében is időztek, majd a vandálokkal és alánokkal Spanyolországba költöztek.

THEODERICH, Osztrogot király, „nagy”-nak is hívják. 470 körül valószínűleg a mai Keszthely környékén született. Fiatal korában túszként tíz évet töltött Konstantinápolyban. Visszatérte után nemsokára királlyá választották. 488-ban népét, állítólag 200 000 lelket, Itáliába vezette. Elfoglalta Észak-Itáliát, bevonult Rómába és megölte Odoakert. 526-ban halt meg; híres síremléke Ravennában látható.

I. **THEODOSIUS** (Theodosios), Római császár 347-ben Hispániában született. Fényes katonai pályát futott be, úgyhogy amikor győzelmet aratott a szarmaták felett, már tábornok (generális) volt. Gratianus császár előbb a hadsereg fővezérévé nevezte ki, majd 379-ben társuralkodóvá tette. Theodosius nevéhez fűződik a kereszténység államvallássá tétele. Kiváló hadvezér és lelkiismeretes uralkodó volt. Az első nagy hun támadások után falat építtetett Konstantinápoly köré. Halála előtt két fiát, Arcadiust és Honoriuszt végrendeletileg tette meg a végérvényesen két részre osztott birodalma egy-egy részének uralkodójává.

II. **THEODOSIUS** (Theodosios), keletrómai császár, I. Theodosius unokája (401–450). Már hétéves korában trónra emelték, helyette előbb régens, majd nővére, Pulcheria uralkodott. Gyenge, befolyásolható uralkodó volt, akit kétes erkölcsű udvaroncok vettek körül. Külpolitikájának legnagyobb problémáját az Attila vezette hunok jelentették.

THRACIA, Római tartomány a Balkán-félsziget keleti felében, a mai Bulgária

délkeleti részén, a trák törzsek központi területe. Az időszámításunk előtti két évtizedben fokozatosan hódították meg a rómaiak.

T'OU-MAN, Az időszámításunk előtti II. évszázad elején a hiungnuk fejedelme, az első fejedelem, akit a kínai forrásokban feljegyeztek. Vezetése alatt erősödött meg nagymértékben a hiung-nu törzsszövetség. Ebben a korszakban zúdítottak támadásokat a Hoang-Ho folyón túli területekre is. A hatalom átvétele körüli nézeteltérés miatt, elsőszülött fia ölte meg 170-ben.

TUNZUROK, A hun törzsszövetség egyik tagja.

VALENS, Flavius Valens, római császár, 364-ben Cibalaeben, a mai Vinkovcin született. I. Valentinianus tette meg uralkodótársává és bízta rá a birodalom keleti felét. Trónbitorlók, a perzsák és a vizigótok ellen viselt háborúkat. Hadianopolisnál, 378. augusztus 9-én a gótok ellen egy hadjáratot megnyert, azonban egy döntő csatát elvesztett ellenük, és maga is a küzdőtéren halt meg.

III. VALENTINIANUS, Flavius Placidius Valentinianus nyugatrómai császár. Nagy Theodosius unokája, akit kiskorúan avattak császárrá. Kiskorúsága miatt egy ideig anyja – Placidia – uralkodott, akinek az uralkodását a gyávaság, a romlottság és a rossz politika jellemezte. Valentinianus, féltékenységében Aëtiust, az ország egyetlen támaszát, saját kezűleg ölte meg. 455-ben azonban ő is merénylet áldozata lett.

VANDÁLOK, Jütlandtól származó germán törzs. A III. században telepedtek le a mai Észak-Magyarország és Szlovákia területén. Az osztrogótok, a hunok alattvalói nyomására vándoroltak nyugat felé. Galliát végigrabolták, és így jutottak el Spanyolországba. Onnan Észak-Afrikába hajóztak, és Karthágó székhellyel országot alapítottak. Ide tartozott még Szicília, Szardínia, Korzika és a Baleárok is. Geiserich nevű királyuk vezetésével áthajóztak Itáliába és 455-ben kirabolták Rómát. Országukat Belizár bizánci hadvezér semmisítette meg (533/534).

VEGETIUS, Publius Vegetius római állatorvos, az V. század elején görög források és saját tapasztalatai alapján megírta az egyetlen ismert római állatorvosi szakkönyvet.

VIGILÁSZ, Lásd a Makszimosz címszó alatt.

VÍZIGÓTOK, Germán nemzetség („nemes gótok”), amely Skandináviából vándorolt a Pontus vidékére. Szállásterületük a Dnyesztertől Erdélyig terjedt. 376-ban legyőzték őket a hunok, és ezért egy részük bekéredzkedett a római birodalom területére, a maradék rész pedig a Kárpátok mögé húzódott. A bizánci területre telepedett rész belső nézeteltérések miatt Hadria-

nopolisnál legyőzi a római sereget, végigpusztítja a Balkánt és I. Theodosius telepíti le Pannóniában. Innen avatkozik időnként bele az ország belügyeibe. Stilicho meggyilkolása után Alarich vezetésével elfoglalják Itáliát és 410-ben kirabolják Rómát. Alarich halála után Athaulf Galliába vezeti őket, ahol le is telepednek. 418–507 között római támogatással Aquitániában létrejött a tolosai nyugati gót királyság. A vízigótok 451-ben hathatós támogatást nyújtottak Aëtiusnak a Galliára törő hunok ellen.